

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an'anaviy ilmiy-nazariy anjumani

ENG QADIMGI DAVR FOLKLORIDA IBTIDOIY TASAVVURLAR ASOSIDA YARATILGAN MIFLAR

Nigina Ahrorova Anvarovna

*Buxoro davlat pedagogika instituti o'qituvchisi
ahrorovanigina@buxdpi.uz*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada miflar va ularning insoniyat taraqqiyotida tutgan o'rni, qadimgi insonlarning olam haqidagi fikr va mulohazalari, olimlarning asarlarida keltirilgan misollar. Bundan tashqari qadimgi odamlarning qarashlari negizida paydo bo'lgan miflarga isolla va mifshunos olimlar haqida ma'lumotlar berilgan. Renessans davrining mifologiyaga qanday aloqasi borligi, mifologik maktablarning shakllanish va miflar haqida ingliz va o'zbek olimlarining fikrlari keltirilgan.*

Kalit so'zlar. *Mif, xalq epic ijodi, mifologiya, xalq og'zaki ijodi, uyg'onish davri, xoreografik, allegoriya g'ori, folklor, arxaik.*

Annotation: *In this article, myths and their role in the development of humanity, the thoughts and opinions of ancient people about the world, and the examples given in the works of scientists. In addition, examples of myths that arose based on the views of ancient people and information about mythologists are given. The relationship of the Renaissance to mythology, the formation of mythological schools, and the opinions of English and Uzbek scientists about myths are presented.*

Key words: *Myth, folk epic, mythology, folklore, renaissance, choreographic, folklore, archaic, mythology, anthropogenic myths, renaissance, cave of allegory.*

Аннотация: *В этой статье мифы и их роль в развитии человечества, мысли и мнения древних людей о мире и примеры, приведенные в трудах ученых. Кроме того, приведены примеры мифов, возникших на основе взглядов древних людей и сведений о мифологах. Представлено отношение Ренессанса к мифологии, формирование мифологических школ, мнения английских и узбекских ученых о мифах*

Ключевые слова. *Миф, народный эпос, мифология, фольклор, ренессанс, хореография, фольклор, архаика, мифология, антропогенные мифы, ренессанс, пещера аллегории.*

Mif – insoniyat ma'naviy taraqqiyotining ilk bosqichiga xos so'z san'atining boshlang'ich namunasi. U behad qadimiy so'z san'ati bo'lib, o'zida juda uzoq o'tmishda yashagan ibtidoiy ajdodlarimizning hali yozuvni bilmagan, tevarak-atrofdan yuz berayotgan voqeliklar mohiyatini ilg'amagan davrlarda paydo bo'lgan. Ibtidoiy insonlar zamonidagi turish-turmush, dunyoqarash va e'tiqodiy tushunchalarni o'z mazmuniga singdirgan.

Mif - bu jamiyatda asosiy rol o'ynaydigan hikoyalardan tashkil topgan folklor janri, masalan, ertaklar yoki kelib chiqishi afsonalari. Miflarning asosiy qahramonlari odatda xudolar, yarim xudolar va boshqa g'ayritabiiy shaxslar kabi odamlar bo'lmaganlardir. Biroq, boshqalar ham afsonani tasniflashda odamlar, hayvonlar yoki kombinatsiyalarni o'z ichiga oladi. Kundalik odamlarning hikoyalari, garchi ko'pincha u yoki bu turdagi etakchilarning hikoyalari, afsonalardan farqli o'laroq,

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

odatda afsonalarda mavjud. Afsonalar ba’zan afsonalardan ajralib turadi, chunki afsonalar xudolar bilan bog’liq bo’lib, odatda tarixiy asosga ega emas va uzoq o’tmish olamida, hozirgi zamondan juda farq qiladi.

Mif – olam haqidagi qadimgi odamning ilk tasavvurlari bo’lsa-da, u nima bilandir ifodalangan, so’z vositasida bayon qilingan bo’lishi kerak. Ana shu tarzda so’z bilan bayon qilingan ifodalangan tasavvurlar, qadimgi odamning olamhaqidagi inonch-e’tiqodlarini o’zida aks ettirgan, jamlagan, boshqalarga namoyish etilgan yoki hikoya qilib berilgan axborot mifdir. Mifologik tasavvurlar xalq udumlarida e’tiqodiy inonch tarzida, qadimgi san’at asarlaridagi ramziy chizgilarda ifodalangan tasviriy ko’rinishdan tashkari og’zaki hikoya, afsona yoki rivoyatga o’xshab jonli ijro orqali aytib ham berilgan. Zero, professor B. Sarimsoqov to’g’ri qayd qilganidek, variatlilik, og’zakilik, anonimlik kabi folklor asarlariga xos xususiyatlar mifda ham mavjud bo’ladi. Demak, mif o’zbek xalq nasrining qadimiy janrlaridan biridir.

Miflar, avvalo, qadimiyligi bilan diqqatni tortadi. Eng qadimgi davr folklorida ibtidoiy tasavvurlar asosida yaratilgan miflar xalq og’zaki poetik ijodining ilk mahsulidir. Aniqrog’i, xalq epik ijodining ilk namunalari bo’lgan miflar ta’sirida keyinchalik afsona, ertak, qo’shiq, topishmoq, doston singari boshqa janrlar shakllangan.

Miflar folklordagi dastlabki ijod namunalari bo’lgani uchun juda sodda shaklda, qisqa hajmda yaratilgan. Ularda ibtidoiy insonlarning borliq, olam jumboqlari, tabiat va koinot sirlarini bilishga intilishi, bu boradagi ilk tasavvurlari va xulosalari, xudolar, pahlavonlar, o’simliklar va hayvonlar olami, ayrim narsalarning paydo bo’lishi haqidagi qarashlari o’z ifodasini topgan. Miflarda olam va uning yaralishi, boshqarilishi haqidagi ilk tushunchalar xayoliy uydirma orqali bayon etilgan. Real voqea-hodisalarning qanday yuz berishini hali tushunib etmagan, ongi juda past bo’lgan ibtidoiy inson ularni tangri-ma’budlar haqidagi qarashlari, tasavvur-tushunchalari asosida talqin qilgan. Shu tariqa miflar og’zaki ijod mahsuliga aylangan. Ular tarkibidagi epik motivlar og’izdan-og’izga ko’chib, yangi-yangi miflar yuzaga kelishiga zamin yaratgan. Bora-bora ular afsona, ertak, doston singari janrlar syujetidan ham o’rin olgan.

Miflar vaqt belgisi jihatidan hamisha olis o’tmishga borib taqaladi. Ularda tasvirlangan voqelik vaqt (zamon) e’tiboriga ko’ra faqat o’tmishga daxldordir. Mifda bayon qilinayotgan voqeaning nihoyatda qadimiy o’tmishda bo’lib o’tganligiga alohida urg’u beriladi. Miflar tuzilishining juda soddaligi, voqelikni oddiy bayon qilishi, odatda, syujetining konflikt asosiga qurilishi, mantiqan ezgulik va yovuzlik o’rtasidagi kurashni tasvirlashi, ezgulik g’alabasini tarannum etishi bilan

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an'anaviy ilmiy-nazariy anjumani

xarakterlanadi. Makon belgisiga ko'ra esa jahondagi eng qadimgi insonlar yashagan manzillar bilan tutashadi. Maishiy-funkstional qamrovi ibtidoiy insonning olamni bilishga bo'lgan ijtimoiy-ruhiy ehtiyoji, intilishi bilan belgilanadi.

Turli millatlar tillarida “mif” leksemasiga berilgan ta'riflar asosida u o'zaro qiyoslansa, ingliz, nemis va fransuz tillarida mifga berilgan izoh-ta'riflar o'rtasida o'xshashliklarni ko'rish mumkin. Rus tilidagi izoh ham qisman yuqoridagilarga mos keladi. O'zbek tilida esa mif koinot, tabiat, o'simliklar bilan bog'liq qarashlar majmui deb ta'riflangan.

A.F.Losev va B.Malinovskiylar fikricha, mif dunyo rivojlanishining qadimiy shakli bo'lib, o'z ichiga aniq tushunchalarni qamrab oluvchi va shuning uchun dunyoni tushunish usuli sifatida abadiy mavjud bo'luvchi tushunchadir .¹

M.Jo'raevning “Fol'klorshunoslik asoslari” va yana J.Eshonqulov bilan birgalikda yaratgan “Fol'klorshunoslikka kirish” qo'llanmalarida miflar shunday ta'riflangan: “Mif qadimgi odamning borliq haqidagi ibtidoiy tasavvurlari majmui bo'lib, koinotning yaratilishi, inson, o'simliklar va hayvonot dunyosining vujudga kelishi, samoviy jismlarning paydo bo'lishi, tabiiy hodisalarning sabablari va mohiyati, afsonaviy qahramonlar, ma'budlar va ilohlar to'g'risidagi e'tiqodiy qarashlarni o'z ichiga olgan.” Ya'ni, ibtidoiy jamoa tuzumida inson ongi to'la rivojlanmagan bo'lganligi sababali, atrofida sodir bo'layotgan voqea-hodisalarning sababini mifologik tasavvurlar orqali izohlagan. Shuning uchun mif eng qadimgi tasavvurlar jamlanmasi hisoblanadi. Mif qadimgi odamning ongsiz hissiy munosabati ifodasidir.

M.I.Steblyn – Kamenskiy mif tabiatini izohlar ekan: —Mif – bu voqelik bo'lib, u qanchalik haqiqatga zid bo'lmasin, yaratilgan va yashab kelgan joyda ayni haqiqat deb qabul qilindil,– deydi. Haqiqatan ham, ibtidoiy inson mifdagi voqelikni inkor etib bo'lmas haqiqat sifatida qabul qilgan. Ularga nisbatan mana shu ishonch, og'izdan-og'izga, avlodan-avlodga o'tib kelishiga sabab bo'lgan.

Moskva davlat universiteti tadqiqotchilari V.V.Oshpovaya, N.V.Solov'evalar Britaniya ertaklarida spellonimlar va ularning etimologiyasini o'rganib, spellonimlarni mifonimlarning bir turi sifatida kiritilishini taklif qilishgan.

Darhaqiqat, spellonimlar inglizcha spell – 1. Afsun, jodu, sehr. 2. Duo, kuf-suf ma'nolaridan kelib chiqqan bo'lib, sehrli xususiyatlarga ega bo'lgan mavjudotlar nomini anglatadi.

¹ Losev A.F. Bitie – imya - kosmos. S.28; Malinovskiy.B. Magiya, nauka i religiya: per.s ang. Sost. S.L.Udakov. – M.: Refl-buk, 1998. – S.98.

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

Spellonimlar ikki guruhga bo‘linadi: 1) Sehrgarlar (magicians) nomi; 2) afsonaviy personajlar nomi (magic creatures).

Britaniya ertaklarida ko‘p uchraydigan spellonimlar fairy (pari), witch, hag (jodugar), Queen Mab (parilar hukmdori), Elfland (el'flar saltanati), Merlin (sehrgar), Jack-in-Iron (zanjirband qilingan katta to‘qmoqli yo‘l arvohi), laidly worm (badbashara kaltakesak), gentle Annie (muloyim Anna-shamolni nazorat qila oladigan ob-havo parisi) kabilardir.

Miflar axborot beruvchilik vazifasini bajaradi. Ular ko‘pincha biror voqea-hodisaning kelib chiqishiga (masalan, quyoshning paydo bo‘lishiga) kishilarni ishontirish maqsadida aytiladi. Shuning uchun uning bayon qilinishida aytuvchining pafosi muhim ahamiyat kasb etadi.

Epik tafakkurning tadrijiy taraqqiyoti nuqtai nazaridan qaraganda, folklordagi barcha janrlardan oldin, ayniqsa, afsonalardan oldingi stadial bosqich sifatida shakllanganligi ta‘kidlanadi. Buni ularda faqat xalqimizning eng qadimgi mifologik tasavvurlari talqin etilgani, tarkibida inson personaj mutlaqo ishtirok etmagani, voqelik mifologik obrazlar orqali yoritilgani bemalol asoslaydi.

O‘zbek miflari syujet tarkibini turkiy va boshqa xalqlar mifologiyasi bilan bog‘liq ko‘plab qadimiy motivlar tashkil etadi. Shunga ko‘ra, ularning mazmun-mundariyasi rang-baranglik kasb etadi. Deyarli barcha miflarning syujeti bir yoki ikki epizoddan iborat bo‘ladi. Syujet voqealari ko‘pincha tugundan boshlanadi. Miflar, asosan, eng qadimgi davr folklorining ilk bosqichida yaratilgan. Shuning uchun ular qadimgi davr folklori tizimidan o‘rin egallagan.

Jahon xalqlari folklorida miflar alohida o‘rin tutadi. Ayniqsa, jahon antik adabiyotini o‘rganishda mifologiya muhim vosita vazifasini o‘taydi. Negaki, antik adabiyot mifologiya asosida yuzaga kelgan. Shuni e‘tiborga olib, rus adibi M.Gorkiy —adabiyotning boshi – folklorl, —mifologiya xalq badiiy faoliyatining alohida badiiy ustqurmasil ekanini alohida ta‘kidlaydi.

Mif yaxlit janr sifatida og‘zaki ijodga mansub nasriy asarlar tizimida to‘liq holda saqlanib qolmagan. Faqat epos, ertak, afsona, qo‘shiq, topishmoq, marosim folklori, irim-sirimlar va turli ishonchlar bilan bog‘liq aytimlar tarkibida ayrim mifologik syujet elementlari uchraydi, xolos. Ana shu mif qoldiqlarini, mifonim va mifologemalarni o‘rganish uchun muhim zamin vazifasini o‘taydi.

G‘arb va Sharqning o‘z mifologiyasi bo‘lsa-da, ular bir-biridan keskin farq qilmaydi. Hatto grek mifologiyasi bilan Markaziy Osiyo xalqlarining islomga qadar bo‘lgan miflari o‘rtasida o‘xshashliklar borligi aniqlangan.

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Aristotel “Поэтика” / Пер. М. Л. Гаспарова. — Аристотель. Сочинения: В 4-х т.. — М.: Мысль, 1983.
2. Mamatkul JURAEV, Dilshod Zaripovich RAJABOV, Munis Yunusovna JURAEVA (2021) “Avesto” Mythology And Its Interpretation Of Uzbek Folklore In The System Of Images, Journal Solid State Technology, volume 63, https://scholar.google.com/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&q=rajabov+Dilshod+zari+povich&btnG=#d=gs_qabs&t=1681280881249&u=%23p%3D5LRQTosH3JIJ
3. Jovliyev B.H “Badiiy asarda mifopoetik talqin va badiiy obraz” 10.00.08 PhD dissertatsiya
4. Losev A.F. “История античной эстетики”. М., 1969, с. 151 и сл., 6664 и сл. Библиография: с.707 сл.
5. M. Jo’rayev. Folklorshunoslikka kirish. T., 2006. Meletenskiy E. “Поэтика мифа”. М. 1976 й. 18 бет.
6. Rajabov D.Z.” The role of images in the artistic structure of uzbek folk songs”, 2021, Journal Middle European Scientific Bulletin, volume 12,
7. <https://scholar.google.com/scholar?cluster=16380765326730073131&hl=en&oi=scholar>
8. Ahrorova N,” The collected myths of a group of people”
9. https://scholar.google.com/scholar?cluster=10350961352370301658&hl=en&as_sdt=0,5&scioq=ahrorova+nigina#:~:text=Integration%20Conference%20on%20Integration%20of%20A0%E2%80%A6%2C%202022%20%2D%20conferenceseries.
10. 8.Z.I, R. ., & Nigina, A. . (2023). MYTHS AS DEPICTIONS OF HISTORICAL EVENTS. Integration Conference on Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes, 206–208. Retrieved from <https://conferenceseries.info/index.php/online/article/view/1047>
11. Rajabov D.Z., & Ahrorova N. A. (2023). THE CONNECTIONS AND DIFFERENCES BETWEEN MYTHOLOGY AND FOLKLORE. Open Access Repository, 9(4), 282–285. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/JTF96>